

European Commission - Frans Timmermans

Speech op Shoah Herdenkingsbijeenkomst van Forum der Joodse Organisaties in Antwerpen

SPEECH 8 May 2018

Speech op Shoah Herdenkingsbijeenkomst van Forum der Joodse Organisaties in Antwerpen

Gesproken woord geldt

Tijdens de Duitse bezetting van Nederland, in 1942, hield Generalkommissar Schmidt een toespraak in het plaatsje Waubach, waarin hij de Duitse politiek ten aanzien van de Joden uiteenzette: "Of het nu gaat om een Duitse, Franse, Belgische, Zwitserse of Nederlandse Jood, hij is altijd de vertegenwoordiger van zijn ras. Daarom moet ook deze grootste en meest gehate vijand hier uit het Westen verdwijnen. Wij hebben arbeidskrachten nodig en daarom hebben we de Joden in werkkampen ondergebracht, deels hier in Nederland, maar de meesten moeten in het oosten werken om goed te maken wat zij met hun gestook in de oorlog hebben aangericht. Wij zijn geen barbaren; wij willen ook de Joden toestaan dat hun gezinnen meereizen. Zij moesten echter in het verwoeste oosten, in de ledige steden, met de opruimingswerkzaamheden beginnen. Hun lot zal hard zijn, maar laten we ook niet vergeten dat zij ooit arm en onder de luizen onze landen zijn binnengekomen."

Dit citaat laat de rillingen over je rug lopen. Niet alleen omdat het doordrenkt is van cynisme, want Schmidt wist heel goed welk lot de Joden in het oosten ten deel zou vallen, maar ook omdat het rassenwaan als de normaalste zaak van de wereld presenteert. "We weten toch allemaal dat Joden..." Vult u het zelf maar even in. Ik hoef u niet uit te leggen hoe dit werkt.

Het ideologisch fundament van het nazisme wordt gevormd door zogenaamde natuurwetten waaruit men rassenongelijkheid meent te kunnen afleiden. Wat wij zien als barbarij, rechteloosheid en wetteloosheid, werd in het perfide, totalitaire universum van de nazi's gezien als een noodzakelijk herstel van de natuurlijke orde der dingen. Het is begrijpelijk in iedere nazi een kampbeul te zien, een sadist die in een uniform met runentekens op de kraag zijn lusten kon botvieren op onschuldige mannen, vrouwen en kinderen.

Onder de daders waren artsen, die hun hippocratische eed niet van toepassing achtten op Joden en zigeuners, mensen met een handicap of geesteszieken.

Juristen, die met grote precisie en spitsvondigheid de Neurenberger rassenwetten schreven, die alles terzijde schoven wat sinds Cicero als fundamenteel in de rechtsgeleerdheid werd gezien. Bankiers, die het allemaal wel wilden financieren, kunstkenner, die wel raad wisten met de kunst die van Joden werd geroofd. Politie mensen die meededen aan razzia's, treinbestuurders die mensen wegvoerden naar het oosten. Buren die Joodse buren verraadden. In andere landen, ook in onze landen, troffen zij voldoende collaborateurs en vooral weggijkers aan om hun gruwelijke voornemen ten uitvoer te brengen. Van de 107.000 Nederlandse joden

die zijn weggevoerd, kwamen er slechts 5.000 terug. Nergens in bezet Europa was de jodenvervolgning zo effectief. En dat in een land dat geen traditie had van jodenhaat. Maar veeleer onverschillig was over de Joodse gemeenschap. Geen enkele Belgische stad betaalde zo'n zware tol als deze stad, Antwerpen, waar ongeveer 12.000 Joden zijn weggevoerd en vermoord.

Als wij denken aan de Tweede Wereldoorlog komt als eerste de gruwel van de Shoah in ons op, een waanzinnige en bloeddorstige moordpartij die begon in het oosten en vervolgens op industriële leest werd geschoeid ten einde een hele Europese bevolkingsgroep uit te roeien. Een menselijke ontsporing zonder weerga in onze menselijke geschiedenis.

Minder prominent in onze herinnering zijn de beelden van waar de ontsporing begon. Minder aandacht hebben we voor de vraag hoe het in hemelsnaam zover is kunnen komen. En toch is het telkens weer stellen en trachten te beantwoorden van die vraag een wezenlijk en onmisbaar onderdeel van onze plichtsvervulling tegenover de slachtoffers. Het is onze plicht als ouders, als burgers, als medemensen.

De herdenking van de zes miljoen slachtoffers van de Shoah kan slechts ten volle betekenis krijgen als deze onderdeel uitmaakt van een levende, telkens weer hernieuwde collectieve toewijding aan de plicht te voorkomen dat ons Europa weer ten prooi valt aan moorddadige ideologieën die mensen tot vijanden maken, geweld verheerlijken en oorlogen oproepen.

Wie zich herinnert en die herinnering doorgeeft, maakt een kans fouten uit het verleden uit te bannen, wie vergeet of bewust negeren wil, is gedoemd fouten uit het verleden te herhalen.

Als het kwaad altijd de vorm aan zou nemen van hakenkruizen, zwarte uniformen met doodshoofden of het geluid van gespijkerde laarzen op straat, zou onze opdracht simpel zijn. Maar een trein die ontspoord, komt niet altijd op dezelfde manier in de greppel terecht. Met andere woorden: onze waakzaamheid dient zich te richten op de oorsprong van het kwaad meer dan op de wijze waarop het zich kan manifesteren. Hoe kon het zijn dat Hitler met een kleine groep schurken een heel volk op sleeptouw kon nemen in een orgie van haat en geweld? De rassenwaan van de nazi's was bepaald geen gemeengoed, sterker nog: werd algemeen geridiculiseerd. Maar toch kon een heel volk, konden vele collaborateurs in andere landen in korte tijd voor die waanzin worden gewonnen. Hoe kon in een paar jaar tijd het gevoel altijd slachtoffer te zijn zo worden gemanipuleerd tot een bijna hysterisch gevoel van angst voor de ander, de vreemdeling onder ons?

Angst die evolueerde tot een diepe haat. Haat die ertoe leidde dat de ander niet alleen steeds meer als gevaarlijk maar ook steeds minder als medemens werd gezien. Iemand zonder rechten van wie je alles af mag pakken, inclusief uiteindelijk zijn leven. Laten we vooral niet vergeten dat wat eindigde met moorden, begon met woorden. Genocide komt nooit zomaar uit de lucht vallen. Ook volkerenmoord moet worden voorgedraaid. En dat geschiedt met steeds hardere woorden, steeds grotere leugens en verdraaiingen, steeds ernstigere verdachtmakingen. Woorden gaan over in daden, daden worden gewelddaden, gewelddaden moorden, moorden wordt genocide.

Wat is gebeurd, kan altijd weer gebeuren. Daarom is herdenken belangrijk. Daarom is voorkomen belangrijk. Daarom hebben we de plicht ervoor te zorgen dat mensen zich niet buitengesloten voelen. Dat ze de samenleving als de hunne ervaren. Omdat ze er bij te winnen hebben, omdat hun belangen er gepaste aandacht krijgen, hun stem wordt gehoord, omdat hun rechten er gewaarborgd zijn.

Daarom ook hebben we de plicht onze stem te verheffen als boosheid en rancune over vermeende of echte achterstelling en uitsluiting leiden tot het aanwijzen van een zondebok. De jood die een "speculant zonder vaderland" wordt genoemd, de moslim die "terrorist" wordt genoemd, de vluchteling die altijd "gelukzoeker" wordt genoemd. Het is geen onschuldig woordgebruik. Bewust of onbewust, het scheidt afstand, kan mensen buiten onze orde plaatsen, zodat hun lot ons niet meer hoeft te raken. Het plaatst niet alleen hun handelen, maar zelfs hun 'zijn' onder verdenking. Vormen zij misschien een bedreiging, voor ons? Hannah Arendt beschrijft in haar boek over de oorsprong van totalitarisme hoe het stap voor stap ontnemen van de menselijkheid van joden in Duitsland door de nazi's, niet alleen effectief was in het vooroorlogse Duitsland, maar ook het beeld van joden en joodse vluchtelingen in de democratische staten van Europa ging bepalen, zodat zij uiteindelijk nergens meer welkom waren.

Begrijpt u mij alstublieft niet verkeerd. Ik zeg niet dat onze plicht altijd de medemens in de ander te blijven zien, per definitie betekent dat wij de problemen van iedereen en de hele wereld op onze schouders moeten nemen. Dat is onmogelijk. Maar wij mogen ons wel afvragen, als wij ons beroepen op onze joods-christelijke erfenis, of we dat doen omdat die erfenis waarden draagt die wij graag met anderen delen of omdat wij daarmee mensen met een andere erfenis (wat overigens niet wil betekenen: met andere waarden) buitenspel willen zetten.

"Antisemitisme is terug van nooit weggeweest", kopte een Nederlandse krant onlangs. Jodenhaat is een virus dat al vele, vele eeuwen in ons Europeanen sluimert en zich in tijden van crisis telkens weer manifesteert. Pogroms zijn niet door de nazi's uitgevonden, hun ideologisch antisemitisme kon ontstaan omdat er een eeuwenoude voedingsbodem voor was. En helaas nog steeds is. Inmiddels heeft zich een voor Europa nieuwere vorm van antisemitisme erbij gevoegd, antisemitisme die zich vaak tracht te verschuilen achter antizionisme. Deze vorm van antisemitisme dient evenzeer krachtig te worden bestreden.

Met tegenspraak, met onderwijs, met duidelijk strafrechtelijk ingrijpen als de wet wordt overschreden. Zoals de burgemeester in deze stad ook doet. Wegkijken is geen optie. Hier zie ik twee valkuilen die vermeden dienen te worden. Het is net zo verkeerd om critici van het beleid van de Israëlische regering automatisch van antisemitisme te beschuldigen, als dat het verkeerd is in het gedrag van de Israëlische regering een rechtvaardiging te vinden voor antisemitisme (ook als dat antisemitisme zich verstopt achter het etiket van antiozionisme). Het conflict in het Midden-Oosten kan alleen worden opgelost als de gerechtvaardigde Israëlische eis van een vreedzaam bestaan binnen veilige en erkende grenzen wordt verzoend met de gerechtvaardigde Palestijnse eis van een eigen staat. Het over en weer opstoken van antisemitisme en haat tegen moslims is alleen in belang van diegenen die voortzetting van het conflict prefereren boven een eerlijke en waardige oplossing voor iedereen. Dus ook daarom is er alle reden het zich in de mantel van antizionisme verhullende antisemitisme krachtig te bestrijden.

Onze open, vrije, democratische samenleving is op haar sterkst en is het meest weerbaar als wij iedereen in haar of zijn waarde laten en als wij respect tonen voor de spelregels waarmee de rechtsstaat deze waarden in normen heeft vastgelegd. Het is de wisselwerking tussen beide die ons sterk maakt. Ruimte voor verschil ontstaat en groeit daar waar respect voor de regels van gelijkheid en gelijkwaardigheid door iedereen worden nageleefd. De plicht te leven naar de letter en de geest van de wet is onlosmakelijk verbonden met het recht jezelf en dus anders te zijn. Hierin ligt al bijna driekwart eeuw de kracht besloten van de vrije Europese samenleving, waartoe steeds meer landen zijn gaan behoren. Europa heeft in de loop van de geschiedenis bewezen in staat te zijn het beste uit mensen te halen. In de wetenschap, het recht, de kunst, in de ontwikkeling naar sociale rechtvaardigheid. En Europa heeft bewezen te kunnen ontsporen, te vervallen in totale barbarij, bloeddorst, zelfvernietiging. Een zondebok is dan altijd snel gevonden. Dit lot trof Joodse Europeanen vaker en meer dan wie ook. Bewustzijn en zelfkennis vormen de sleutel voor het stimuleren van onze deugden en het in bedwang houden van onze demonen.

Ik ben opgevoed met de gedachte dat antisemitisme na de Shoah buiten de orde zou worden geplaatst. Het was misschien naïef te denken dat dit vanzelfsprekend was. Het is echter niet naïef te hopen dat het alsnog vanzelfsprekend wordt. Maar dat zal aan onze gezamenlijke inspanning liggen, deze taak kan niet allen rusten op Joodse schouders. Het is een schone taak, een nobele taak. Laten we niet verzaken deze uit te voeren. Want Europa houdt op Europa te zijn, als joodse Europeanen er zich niet meer thuis zouden voelen. Dit laten wij nooit gebeuren.

https://ec.europa.eu/commission/commissioners/2014-2019/timmermans/announcements/speech-op-shoah-herdenkingsbijeenkomst-van-forum-der-joodse-organisaties-antwerpen_en